

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

I.

„Nekoliko slovanske krvi je baje teklo po njenih žilah, zato so imele njene globokomodre oči tako sladek sijaj, tako temen kot noč njenih duhtečih las“ — piše Tomo Mann o kraljici Dorotheji v svojem znamenitem romanu „Königliche Hoheit“ (Die neue Rundschau 1909). Sličnih ljubkih opazk se nahaja precej v nemških leposlovnih spisih. Pa tudi v večji meri se ozirajo Nemci na pozitivne ali negativne posebnosti slovanskega življenja. Iz Berlina se je razširila pod ruskim vplivom med Nemci malo da ne moda, da imajo posamezni junaki njihovih spisov vsaj slovanska imena, če že niso Slovani. Naslikani smo seveda pri njih izvečine čudno, ker nas poznajo slabo, naj bo že podlaga njihovega znanja lastno opazovanje ali samo knjiga. Redki so Nemci, ki se popno do možnosti in volje objektivne kritike našega bitja in žitja; večina nas gleda skozi politično pobarvano steklo, so pa celo taki, katerim kali pogled neke vrste romantično navdušenje za to ali ono stran slovanstva.

Izmed modernih nemških književnikov je za nas Slovence najbolj zanimiv l. 1873. v Gradcu rojeni Rudolf Hans Bartsch, nekaterim Slovencem po obrazu znan od avtomobilskih voženj po Spodnjem Štajerskem, mnogim pa po knjigah, ki jih ponujajo po vseh kolodvorskih knjigarnah. Ko je izšel leta 1907. njegov prvi roman „Zwölf aus der Steiermark“, je zaslovel mož tako, da je lahko slekel častniško suktnjo. Njegov roman je razburil celo mestne očete Gradca, „des Helden dieser Geschichte ohne Helden, von der jedes Blatt ein Votivgeschenk der Erinnerung und des Heimwehs nach ihr ist,“ in slovečega, ravnokar umrlega (25. VIII.) graškega germanista Schönbacha, ki se je oglasil v klerikalni reviji „Hochland“ proti Bartschevi sliki graškega življenja, sledeč tako zgledu nekaterih političnih časnikov. Ko sem bral dotični odstavek njegove ocene, se mi je zdel mož podoben onemu slovenskemu učenjaku, ki je šel v Pariz, da bi se prepričal na lastne oči, koliko je resnice na govoricah o razuzdanem življenju Pariza. Tu je pridno obiskoval muzeje in umetniške galerije, hodil po ulicah, globoko zamišljen v lepoto umetnin, in se vrnil v domovino s prepričanjem, da je vse laž, kar se govori o pokvarjenosti vitkih, drobnih Parižank.

„Zwölf aus der Steiermark“ so visoka pesem spodnještajerskih vinskih goric, ki jo je zapel Bartsch v samoraslem, božajočem pesniškem jeziku. Duša ti tone v lepoti, ki ti jo razgrinja pesnik. Oči zapreš in sanjaš o krajih, kjer je živila v poletni vročini Elza Karminell, čudovito lepa, mlada gospa, z izbranim delom dvanajststoročnega junakov romana, ki so se pripeljali na povabilo v njeno letovišče. S postaje se je vila cesta navkreber. „Povsod na gorskih vrhah bele cerkve in mala selišča, za lesi in drevesnimi skupinami pa letoviščarske hišice; vsi severni grebeni z gozdom porasli, vsi južni boki pokriti s solnčnim, sanjavi trsjem. V krajih na južnem robu Srednje Štajerske raste vino često na obsekanem drevju; ponajveč zakopljejo v zemljo gorenje konce borovcev, da je podobna vsaka trta krasno polnemu drevesu. Tako se vidijo trte bogato zelene. Več milj daleč pregledaš lahko to lepo, prsato deželo. Kadar veje veter, začno govoriti klopotci, ki jih je polno naokrog.

Te lesene zvezde, ki se svetijo v solnčnem blesku daleč, so male oblike, kakor jih vidimo drugod po vrtovih, pa tudi gigantske velikosti in podeljujejo kraju neki čar, katerega ne more nikdo niti slutiti, če ni čul ob sanjavih dneh ali v dihačoči, čudovito prijetno topli noči njihovega globokega, različno donečega „klopa, klopa.“ Kadar pride veter, se zganejo velike zvezde s častitljivimi deščicami, male pa klopočejo nervozno druga čez drugo. Jeziki vinogradov so. Čim lepša je letina, čim slajše je grozdje, tem več jih govori z onih neizrečeno ljubkih višin. Napravili so jih, da bi pregnali tisoče drozgov in škorcev; glasni ptičji oblak se pač vzdigne pri nenadnem sklopotanju bližnjega klopotca, a pade zopet naglo pomirjen v sladko bogastvo nazaj. Stojte torej skoro samo radi nepopisljivega razpoloženja in oznanjajo daleč v deželo ponos in poletno radost svojih gospodarjev. Domačin pozna vse njihove glavo. V viharni noči, pred nevihto, ko udarjajo tudi veliki betički urno ob svojo desko, kličejo vsa trtja z grozo h gospodu oblakov. To je čudovito pretresljivo!“

Tu se je začel za naše znance nebeški čas, kajti spodnještajerski vinogradi so lepši kakor rimski, opevani v mnogih elegijah. „Rimski imajo neke vrste brokatno lepoto in nasičenost,“ je govorila gospa Elza. „Solnce nad njimi je mrtvo, ker raste tam tako malo drevja. A jaz čutim: če ne šumi drevje, tudi narava ne govori. Poznam trte v Kataniji, na Ischiji in na Vezuvu, gorice „romanskih gradičev“ in Frascatija, v naših legah pa ona Rusta, Golovca in Badna pri Dunaju, Merana, Bolcana in renska. Nobeno ne dosega

naših štajerskih vinogradov! Ali ni res, gospod Zemljarič? Naše Spodnje Štajersko!“

„O, to je lepo!“ je vzdihnil melanholični slovenski visokošolec, poznejši profesor v Ljubljani. „Često se prepiram s Scheggglom, da ne sme ubijati pokrajina človeka z borovimi preklami in s skalami kakor njegove gore! Le okus kakega komerčnega svetnika je tako sirov, da leta za takim nestvorom. Kdor pa ljubi nepregledno daljavo vrhov, kjer je z vsakega teh milih vrhov vsa zemlja njegova, kdor je miren in globok opazovalec, ta naj pride k nam v gosti! Bele cerkvice, lepo pisani, visoki gozdovi na severu, polno, skoro modrozeleno trsje na jugu, prijazno naokrog posejane hišice, pisani cvetličnjaki, koruza, kostanj! O, kaka od Boga blagoslovljena dežela!“

„Ali pripelje kdaj okus časa tujce v te pokrajine?“ je vprašal Helbig. „Jaz mislim, da sta Srednja in Spodnja Štajerska prefini pokrajini. Izvohali bodo le še solčavske dolomitne čeri.“

„Bog jih odvedl proč!“ je zaklical Zemljarič. „Naša revna dežela je že itak veliko preveč germanizirana. Ko bi izvedeli ljudje iz rajha za sladko lepoto naših gričev, za uboštvo mojega nesrečnega slovenskega naroda in za mamljivi čar teh za mal denar kupljivih zidanic, bi nas takoj poplavili in Celje ter Ptuj bi postala premogočna!“

„Kdor bi dosegel to,“ je vzkliknil živahno Helbig, „bi zaslužil nemški hrast na stari Donatijevi gori, tem prastarem slovanskem oltarju vremenskega boga!“

Tudi na drugih mestih se navdušujejo nemški navdahnjeni člani dvanajstorice za zmagoslaven pohod v slovenske kraje, a Bartsch nam ne jemlje pravice do njih, ker ve, da je bila slovenska zemlja nekdanj veliko, veliko večja. O pristnih Nemcih govori celo razžaljivo. Ko sta se podala Liesegang in Petelin, prepevajoč psalme, med svet in sta pridigovala od vasi do vasi svoj nauk: „Gorje njim, ki se boje svetlobe in zraka in vode! Kajti tem je zaprta svetloba duha, zrak lahkoveselih misli in voda duševne prostosti!“, sta videla jasne, prijazne oči, „solange noch in den feinsten Gefäßen der zuhörenden Menschenleiblichkeiten verborgenes Südslawenblut dichterneigungsvoll schwamm.“ Tja čez krasni Steyr, mesto železa, sta hodila v miru in veselju. „Dann begann das Mostland der dicken Bauernköpfe. Germanisches Land, ohne viel andere Verwicklungen, als daß der seelenvolle Anteil, der einst mit durchgeistigter Innigkeit seine Bibel selber las, durch die Gegenreformationen fast mit Stumpf und Stiel weggesäubert worden war. Nun ist das Land dick katho-

lisch und schwer an Alkohol und Gelddumpfheit, bis zum sommerlichen Fremdenwucher.“

Uboga učitelja svete vzdržnosti so pustili ljudje tudi tu od začetka pri miru, videč v njiju čudna letoviščarja, ki pa imata morda le denar. Ko pa nista dala ni beliča zaslužka, so se duhovi potemnili. Nekega deževnega dne sta pridigovala nekje med Traun- in Attergauom radovednim vaščanom. Njihove besede zoper alkohol so spomnile ženske na težko se gugajoče grehe zakoncev in odraslih sinov, njihova hvala svetlobe in zraka pa je spomnila poslušalce na nemoderna okenca, čez katera so se pritoževali letoviščarji. Začel je govoriti še župnik o časih antikrista in oznanjevalca novega nauka, sta prišla v neljubo doliko s kmečkimi pestmi. V Prusiji so jih pa celo zaprli. To je bila edina pozornost, ki sta jo doživela v tej deželi. Obsojena sta bila v zapor zaradi javnega pohujšanja. Soproga nekega konzistorijalnega svetnika je videla namreč od same vegetarične hrane popolnoma izsušenega Petelina serafične meče, ko je zapihal jesenski veter in vzdignil Petelinov havelok deviškim Prusom v pohujšanje...

Odkod ti Bartschevi nazori? Ko sem čital roman „Zwölf aus der Steiermark“, mi je prihajal vedno na misel naš rojak major Žunkovič, katerega „strogo znanstveni dokazi“ tako zelo imponirajo raznim našim dnevnikom. Pozneje sem dobil v roke Bartschev članek „Südtiroler Burgen“ (Velhagen et Klasings Monatshefte, oktober 1908) in se prepričal, da ni bila napačna moja domneva. V članku se sklicuje Bartsch naravnost na „izvrstno delo Martina Žunkoviča »Wann wurde Mitteleuropa von den Slawen besiedelt?«“ Govoreč o tem, s katerim narodom se začenja zgodovina tirolskih gradov, piše: „Pustriška dolina je bila nekoč slovanska, kakor morda severna Tirolska in del Bavarske, kjer so najbrže na Bayreuthskem mejili Slovenci na Čehe. In morda so bili Slovani v teh zemljah autohtoni. Morda obstoja ime avstrijskih Keltov samo v znanstvenem imenoslovju, kajti v Avstriji nam niso zapustili niti enega krajevnega imena, ki bi se lahko vzdržalo poleg slovanske razlage (Žunkovič!).

Ti stari Praslovani so se pečali z rudarstvom in z živinorejo. Mnogobrojni, zlasti rudarski tehnični izrazi slovanskega debela nam pričajo še danes, da je bil Slovan učitelj Nemca v rudarstvu in rudnoslovju; „sie lassen auch vermuten, daß er der urgewohnte Kenner des norischen (norja [Noreja?]) heißt slawisch: Grube, Höhle, und ist mit dem Begriffe Stollen verwandt, dessen Urwort zdole [„nach unten, nach innen“] geheißen haben dürfte) Bergbodens war; daß er vielleicht den berühmten chalybs noricus schmiedete und die

Regenbogenschüsselchen (vorrömische Goldmünzen, die man im Lande findet) schlug.“ Trajnih gradov pa ni znal staviti Slovan, dasi izvirajo vsa s „Straß“ sestavljena imena iz slovanske straže: Wache, Hochwacht in ima na Štajerskem Graz še danes staro ime „gradec“ (Burg). Da pa so se razvijale vse grajske in mestne naselbine rimskega izvira le z nemško organizacijsko silo, to govori uničujoče o kulturni zmožnosti slovanskega plemena.

Če je bil ta narod v resnici v Evropi naseljen, preden so si podjarmili deželo Rimljani — in to trde resni slovanski raziskovalci —, potem se je lahko učil tri ali še več stoletij od slovečih rimskih mest, stoječih na njegovi zemlji. Vendar so ostale, ko se je skrčilo rimsko ljudstvo na male ostanke, na katere nas še spominjajo krajevna imena Walchen = Welschen s svojimi sestavami, v slovanskih krajih same gole razvaline, dokler ni prišel Nemec na jug, sezidal Slovincu na tilnik grad za gradom, mesto za mestom, nanovo obljudil in oživil razdejano rimsko civitas in urbs ter jima pomogel z največjim svojih talentov, z organizacijskim, do krasnega razvoja.

V romanu samem nam kaže Bartsch še neki drug dar Nemcev: ognjevitost v boju za lastno stvar. Roman se konča z znanimi graškimi pouličnimi nemiri za časa Badenija. „Ozemlje ljubljenelega nemškega jezika je bilo v nevarnosti — nekje daleč na Češkem. Toda sive štajerske ceste s kljubujočimi meščanskimi hišami so se polnile z razvnetim ljudstvom; skozi golovejnate, z jesenskim listjem pokrite drevorede je rjovela nemška besnost. Oblast je segla v ta peklenki ogenj z gorečim bičem poklicanega vojaštva in se poslužila jugoslovanskih čet (Bošnjakov), da bi zadušila nemir . . . Vojaštvo je stalo v dolgih vrstah na Trgu, mirno, mračno, zasramovano, s srdom v srcu . . .“ In ko je prikipel nemški šovinizem do vrhunca, tako da je odklonil njegov zastopnik Arbold pomoč enako mislečega Bohnstocka samo zato, ker je bil judovskega pokolenja, in je pri-trjevala Arboldu ulica z vpitjem: „Heil! Stran z Judom — v boju med Nemci in Slovani!“ tedaj je dal O' Brien, ki je bil stopil medtem v vojaško službo, zasramovan od Arbolda (pljunil je bil nanj), v vedno naraščajočem nemiru povelje: „Fertig! An!“ . . .

V teh nemirih pa je našel Zemljarič, ki se je že izgubljal v tuji kulturi, svoj narod. „Če je tako reven, tako zavržen in boren, kakor pravijo naši ošabni nasprotniki, potem potrebuje zoper stisko in smrt prostih, tolažečih, mirnih mož. Očistili bomo slovansko dušo obilega plevla in nasadili krasne vrtove. Vzбудili bomo

narod in tako dolgo stremili za tem, biti mu veliki možje, dokler jih ne dobi in ne postane po njih nepremagljiva srčna sila.“ Vrnil se je k slamnatim kočam valovitih vinorodnih krajev in jim prinesel sile, moči, tolažbe in zaupanja. V Ljubljani je našel naraščajoče blagostanje in nastajajočo kulturo. Zaupal je vase in v svoj mali rod med sirovo silo severnega soseda in milejšim jugom. Pri Nemcih se je bil izučil, a za Nemce je bil izgubljen. Po ušesih so mu šumele vedno besede, ki jih je čital v graških listih ter čul na graških ulicah in ki naj bi bile oznaka njegovih ljudi: „Falschheit, Feigheit, Schmutz und Wasserscheu, Bestechlichkeit, Schmeichelei, Dieberei und Bosheit — — —“

Romana je tako sicer konec, a pisatelju se takorekoč sili pod pero nadaljevanje začete snovi: nasilni Nемец se pripravlja na napad, da iztrga Slovincu njegovo lepo zemljo, Zemljaričev rod se pa organizira za pravično brambo.

Kako stališče zavzame Bartsch, Gradčan, v tem boju dveh plemen? Ali nam poda odkritosrčno sliko, sicer prepojeno z ljubeznijo do lastnega rodu, ali pa zastre tudi njemu nacionalizem pogled? Ali se skesa svojih študij Žunkoviča in postane klicar nemškega naroda v boju „za sveto in pravično narodno stvar“ na Spodnjem Štajerskem?

II.

Aprila leta 1909. je poslal Rosegger med svet oklic za dvamilijonski sklad nemškega „Schulvereina“ in stopil ž njim v krog narodnih šovinistov. Nad 20.000 vabil, podpisanih od Roseggerja samega, je razposlalo omenjeno šolsko društvo ob tej priliki med Nemce in na ogromno število njih so prihajala v Roseggerjev tihi pesniški dom vprašanja, na katera je odgovarjal pesnik z nam neznano marljivostjo in vztrajnostjo. V listih je navduševal rojake za svojo idejo, a v svojem „Heimgartnu“ je poročal mesečno o vsem, kar mu je prineslo zanimivega nabiranje za sklad. Mnogi mu oklica niso razumeli. Pojma Rosegger in milijon sta se jim spojila v enega in prihajale so nanj prošnje, kakor bi bil Carnegie ali Rockefeller. Toda ne čez pet let, kakor je bil določil pesnik kot rok za svoj sklad, ampak že o Duhovem naslednjega leta, ko je praznoval nemški „Schulverein“ tridesetletnico svojega obstanka, so naznanjale v mestu slavja, v Gradcu, razobešene črnordečezlate zastave, da sta milijona nabrana. Z njima si je postavil že osiveli Rosegger v srcu rojakov gotovo trajnejši spomenik kakor s svojimi spisi in si proslavil ime daleč čez meje avstrijske domovine, kajti Nemci iz

rajha niso zaostajali pri nabiranju za omenjeni sklad za avstrijskimi brati in njihova gledišča, n. pr. v Draždanah in Heidelbergu, so prirejala slavnostne predstave v prid Roseggerjevi ideji.

Rosegger je Zgornji Štajerec in je mislil pri dvamilijonski zbirki gotovo v prvi vrsti na nas. V svojem letu (das Roseggerjahr!), t. j. v letu nabiranja sklada, se nas je tudi spomnil s kratkim člankom „Im Wendenlande. Ein Spaziergang von Peter Rosegger,“ priobčenem na strani 81—84. v Südmarkinem koledarju za l. 1911.¹ Kakor bi se rogal samemu sebi, začjenja spis z besedami: „Pesniki ne morejo politično misliti. Ne morejo in ne morejo. Pa tudi ne smejo.“ Za pesnika namreč ni dobro, če posluša preveč politike in se oklepa pretesno svojega naroda, kakor bi bilo vse, kar stoji izvan njega, samo zlo. Tako ni prišel tudi Rosegger veliko let čez nemško mejo, dasi ni bil prepričan, da je pri Nemcih vse dobro in v redu. Toda v teku let se mu je ukoreninila misel o naravni in kulturni razliki med njegovim in tujim narodom, kajpada na škodo zadnjega. Že tuj jezik mu je vzbudil vsakokrat neko lahko grozo, potem pa tuji običaji in celo tuja kri, da se čuti človek čisto ograjenega kljub plemenskem mešanju tekom stoletij. Čutil je vedno neko sovraštvo proti sebi in Nemcem, če je čul govoriti Ogra, Laha ali Slovenca v lastnem jeziku. Bil se je pač že velikokrat kopal v valovih dnevne politike.

K Slovencem ni hotel iti več, odkar je slišal, da agitirajo za svojo narodnost. Potom svoje čudne logike je namreč sklepal: če nimajo Slovenci kulture; potem so divji rod in ne zaslužijo glasu v politiki; če jo pa imajo, jo imajo od Nemcev in morajo biti zato prav, prav skromni. Ko pa je bila zgrajena z nemškim denarjem — tako misli mož — slovenje-graška železnica, je prepotoval Savinjsko, Saleško in Mislinjsko dolino. Pokrajinski krasoti se čudi in hvali postrežljivost in dobrodušnost slovenskega kmeta, kakor tudi njegov zmisel za snago v hiši in pri obleki in zmisel za umetnost, kar pogrēša n. pr. pri severnonemškem kmetu. Kot posebnost naših krajev omenja na gorah in hribih stoječe cerkve. Enako Bartschu je napačnega mnenja, da je častil Nemeec svoje bogove v gozdovih in gajih dolin, Slovan pa na gorah, in modruje: „Ko bi bil enostranski, si bi razlagal Rosegger to tako, da je Slovan idealnejši kakor Nemeec; ker pa sem pravičen v svoji sodbi, umejem stvar tako, da je hotel imeti Nemeec svoja božanstva vedno pri sebi, medtem ko se je brigal Slovan le vsake svete čase zanje.“ Ugaja mu tudi ljubezen Slovenca do godbe in petja. Sovraštva napram Nemcu ni našel pri našem kmetu. A baje ga hujskajo

¹ Članek je naznanjen v jutranji izdaji „Slov. Naroda“, 1910, št. 410 sl.

časnikarji, odvetniki, notarji in duhovniki, češ da je Nемеc sebičen, prepirljiv, hudoben ter pokvarjen in da ni mogoče več ž njim v miru živeti, kaj šele se mu v politiki pokoriti. Politična odvisnost pa je stvar sama zase, pravi Rosegger. Štajerski Nемеc ne zatira nikogar, ampak le brani podedovane pravice. Nемеc dobro ve, kaj pomeni za druge, in Slovenec ni tako slep, da bi tega ne vedel. Zato se pridno uči nemščine, Nемеc naj bi se pa slovenščine, kajti njeno znanje mu bo morda več koristilo kakor ono francoščine, katere mu ne bode vsilil več noben Napoleon.

Za najnaravnejše in najupravičenejše sredstvo, čuvati svojo narodnost, smatra šola, če ne izobrazuje samo duha, ampak tudi dušo in značaj. Šola podira šovinistične predsodke in odpira pogled v narodnost in človeštvo ter nam podeljuje „eine versöhnende sittliche Menschheitskultur,“ katera mora biti naš cilj.

Za to kulturo se je skrtil enako mnogim rojakom Rosegger, da bi opravičil svoj oklic. In za ravno isto kulturo se skriva Bartsch, ko navdušuje v pesniški obliki Nемce za prodiranje proti jugu. V mislih imam njegov ravnokar izišli pokrajinski roman „Das deutsche Leid“ (Westermanns Monatshefte 1911, zvezek 7—11).

Bartschevega romana „Zwölf aus der Steiermark“ se ni lotila nemška kritika nič kaj prav. Večina si ni znala ž njim pomagati. Nacijonalnejši kritiki so mu očitali, po navadi med vrstami, stališče napram slovanstvu. V romanu samem kaže Bartsch bistro umetniško oko, t. j. lep dar opazovanja, posebno narave, poleg čudovite zmožnosti izražanja tega, kar vidi ali čuti. Zato ga čita človek z veseljem. A delo je tehnično zgrešeno. Pri čitanju ne veš, ali imaš pred seboj umetnika izredne nadarjenosti, čigar glavno delo leži v bodočnosti, ali pa pisatelja, ki nam je podal s svojim prvim delom obenem svoje najboljše, kar se večkrat dogaja. V nadaljnjih delih (Die Haindlkinder, Elisabeth Kött, Vom sterbenden Rokoko, Bittersüße Liebesgeschichten) se ni vzdignil Bartsch nad svoj prvi roman, vsaj dosti ne. Povsod ugajajoča nam lirika himen, originalna fantazija, globoko čutenje z naravo, lepe idilične slike in predvsem čudovita krasota jezika, ki ga sproti ustvarja. Bartsch pač ne piše „das schöne Deutsch, das er gelernt hatte, ohne es zu bereichern und ohne es zu verderben,“ kakor ga je govoril Elzin mož vseučiliški profesor, „mit seinem schönen Bart, würdig wie ein assyrischer Flügelochse“. Povsod pa tudi pomanjkljiva tehnika. Če bi sklepali po Bartshevem zadnjem delu, po romanu „Das deutsche Leid“, mož celo nazaduje.

(Konec prihodnjič.)

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

(Konec.)

Das deutsche Leid“, nova priča, da ni Bartsch pripovednik, je nadaljevanje romana „Zwölf aus der Steiermark“. Vsebina mu je boj od Slovencev zatiranega spodnještajerskega nemštva za svoje pravo. Tudi ta roman je himna lepoti spodnje Štajerske, sicer pa pesniška spremnica Roseggerjevega oklica.

Goethejev „Faust“ je vzbudil Bartschevega junaka Erazma Jurija Botzenhardta v gozdni samoti Pohorja, kjer je bil gozdni praktikant pri nekem velikem posestniku gozdov, da si je zaželel sveta in življenja. Izprosil si je pri oskrbniku nekaj prostih dni, si vzel nahrbtnik in dežni plašč in se podal v Dravsko dolino. Prišel je v Maribor in poslušal v gostilni meščane-politike, kako težak jim je boj s prodirajočim slovenstvom. Kajti Nemcev nesreča je, da so prodrli s svojo kulturo dalje kot s plugom. Zdaj pa obdaja njihova mesta Slovenec in Nемец je prisiljen, jemati iz njegove srede vajence in posle. A vajenec postane pomočnik in mojster, slovenska dekla pa njegova žena. Pri teh pa ima omahujoči slovenski delavec oporo, da si ohrani jezik. Tako poplavlja voda slovenskih kloak nemška mesta . . .

In Juriju se je krčilo srce. Slovenski kmet sicer še ni poznal sovraštva do Nemcev, a slovensko izobraženstvo: duhovniki in zdravniki, odvetniki, trgovci in uradniki — vsi so goreli tega gneva. Bil je pretresljiv pogled! Slovenec si je osvajal nazaj svojo zemljo, kjer je gospodoval še pred sedemsto leti. A Juri je vzdrltel: „Osvajanje! Kakšno osvajanje je to v primeri z nemškim prodiranjem pred tisočletjem! Takrat je prišel Nемец s sv. pismom in s pesmijo Nibelungov v roki, s pesmijo ljubezni (Minnesang), s harfo, z goslimi in z junaško pesmijo. Trebil je gozde, sušil močvirja, zidal svetlobele grade in cerkve, obdajal mesta z zidovjem in kot bog prinašal s seboj kipeče življenje. Od zgoraj, s stališča osvobojenega, prostega moža si je osvojil deželo kot arhangel Mihael, ki privihra iz oblakov nad zmaja. Ta rod se pa plazi iz globin strupenega črta na naš život in nam zadira od zdolaj bodalo v čreva. Mi Nemci stavimo s svojimi dvanajstkrat večjimi davki šole, v katerih se vzgajajo naši sovražniki. Ah, ko bi mogli obdržati to zemljo, samo to

štajersko zemljo! Poleg južne Tirolske je edini kos juga, ki si ga je umelo priboriti večno nemško hrepenenje po milejšem solncu. Do modrih valov Adrije! Ne, samo do Drave, samo do Drave!“

„In Celje?“ je vprašal Botzenhardtov prijatelj Himmelmayer, godec in ljubitelj deklet, ki je znal uživati življenje. „In Ljubljana? In Brežice in Novo mesto in mnogi drugi otoki, ob katere se zaganja slovanska povodenj in jih trga kos za kosom, vsak otok naš Helgoland, a tak z življenjem petdesetih ali sto let?“

„Ljubljana je že izgubljena in pogoltnjena,“ je rekel Juri otožno. „V Celju bodo postavili slovensko gimnazijo. Potem bodo rasli tudi tam in polnili mesto oni le za gotove svrhe izobraženi ljudje, katere so učili sovraštva in zavisti kot višek življenja, kot dušno hrano poleg mnogo hvaljenih praktičnih strok.“

In Juri je krvavel „za divjo lepoto dolomitnih (!) čeri tam v kotu med Štajersko, Kranjsko in Koroško, ki so tako osamele, pozabljene in zapuščene, ker se kuha nad njimi sovraštvo, in tako mamljivo lepe, da je postal njihov raziskovalec, Nmec časti in duše, rajši Slovan, kakor bi se bil odrekel tem čarobnim višinam.¹ Kajti v resnici, slovenska zemlja je tako bogata kakor duša slovenskega naroda, a obe sta še neodkriti, kakor je bil dolgo otok Taheiti. Kdor se jima je namreč približal, je sprejel jezik in šege srečne, nedolžne skromnosti one od sveta oddaljene dežele blaženih.“

„Še so bele hiše na teh višavah nemške!“ je vzkliknil. „Kdo pride, da ohrani lepote polno življenje? Ali naj umre ta čudoviti svet, ko smo ga šele našli? Pridite vsi, ki ste siti težav trga, hrupa mesta in zmot družbe, in se naužite čudovitega miru teh vrhov! Nemci, ne pustite si vzeti paradiža odpočitka, dežele sanj vseh doma željnih, solnčne južne Štajerske!“

Kako mamljiv je čas cvetja trt v tej brezkraini pokrajini!

„Spodnještajerska zemlja je akord, harmonija svetovnega bitja.

Celo na brezkončnem morju ne vidi oko dalje, kakor bi hodili na zemlji pet, osem, deset ur. Potem se upogne jeklena krogla pogledu v trdem matematičnem zakonu. Ti griči počitka pa leže na dnu amfiteatra gora, ki se vzdigajo od poletne višine škrjančka do grozno samotnih višav orla in večnega snega. Božanstvo ne zakriva obraza za upognjenimi pleči, ampak obdaja človeka z razgaljenimi prsmi, dviga okrog njega roko in gube oblačila in mu kaže v daljni, daljni, v modrini se izgublajoči daljavi bronasto čelo svoje najvišje neizprososti ali enoličnosti svoje ravni.

¹ Tu ima v mislih Frischaufa.

Vsak teh spodnještajerskih gričev, vsak spodnještajerski dvorec ima, kar imajo v vrhoviti Švici komaj posamezni oblagodarjeni vrhovi: brezkončnost, najblaženejši preliv sijaja največje modrine v navadno, žgočega hrepenenja poln, za živa zamrli, devetkrat zarisani pianissimo daljine.

In nad vsem tem plava nežni vonj trt, kateremu primerjaš lahko le rezedo, samo da dehti zlata se tresoči, prašeči se cvet trte v še jasnejšem, čistejšem razpoloženju. Ne tako žalostno in vendar nikdar predrzno. Lahek, kratek, neizrekljivo ljubek sen prihodnje moči, opojen za najfinejše, najrahljše živce človeka.

O ti mamljivi, silno nežni in kratki čas cvetja trt v štajerski neskončnosti!"

Da bi jo pridobili za nemštvo, so se združili Himmelmayer, Botzenhardt, Prehn in Rencel v kvartet in sklenili prirejati koncerte z nizko vstopnino, katere del so namenili za obrambno delo ob žalostno izjedeni jezikovni meji. V tistem času so bili namreč ustanovili Nemci dve obrambni društvi. Eno je imelo namen, zidati nemškim manjšinam šole, drugo, pomagati „ogroženim“ bratom na jezikovni meji v gospodarskem oziru. „Da war, in kleinen, schwer ringenden Anfängen noch, Arbeit in edelster Bedeutung, und diese beiden Bruderschaften, deren tätige Mitgliedschaft allein ein (!) Adelsbrief für jedes deutsche Herz bedeutet, sie linderten und heilten die große fressende Krankheit des Volkstodes an bedrohter Sprachgrenze, sie dämmten und schirmten mit ihren schwachen Kräften und taten Arbeit für Millionen Gleichgültige. Sie nahmen es zwischen ihre treuen Hände, um es zu ersticken und zu zerbrechen, das deutsche Leid.“

In to gorje je peklo Jurija. Z Dortjo(!), svojo ljubico, preprosto hčerjo slovenskih viničarjev nad Mariborom, je zbežal v malo, zidano čuvajnico vinograda. Vžgala sta ogenj in poslušala srce ob srcu jezo vetra, padajoči dež, škripanje malih vežnih vrat in zaklopnic oken. Če je ponehal vihar in trkal le dež, je slišal Juri globoko šuštenje, ki ga je pripisoval ognju.

„Ne,“ je rekla Doroteja, „to je dravski zvon.“

„Kaj je to?“ je vprašal on.

„Pripovedovala ti bom, a se mi ne smeš smejati. — Blizu tam, kjer teče meja med Štajersko in Koroško, stoji na skali nad Dravo cerkva Marija na Kamnu. Imela je lep zvon, z mehkim in s tolažečim glasom, kakor bi pela majka večerno pesem. Kupili so ga Slovenci. V cerkvi pa so bile tudi orgle, ki so pele krasno

kakor zbori izveličanih, kadar časte Boga. Podarili so jih Nemci. Zvon in orgle so bile duša okolice. Prvi je opominjal ljudi in jih vabil v hram miru, druge pa so jim pravile o veliki božji skladnosti, od katere nimamo na zemlji ničesar razen godbe. A pred tristo leti je živel hudoben župnik, ki je prigovarjal svojim župljanom, naj prodajo nemške orgle, ker imajo druge na vasi, v Vuzenici. Za denar si naj kupijo pušek in tolkačev. Takrat je namreč divjal boj med kmetom in gospodom. Tako so peljali orgle po Dravi proti Ptuju in jih prodali tam nemški cerkvi. Ko je prijel tisti večer stari učitelj, kateremu so bile orgle edina tolažba v onih nemirnih časih, solzeč se za vrv zvona, da bi zvonil angelsko češčenje, ni dal zvon glasu. Starec je vlekel močnejše in naposled z vsemi močmi. Tu se je zazibal zvon, se iztrgal v obupu vezem in skočil pojoč v loku skozi okno zvonika v Dravo — iz hrepenenja po orglah. In zdaj se vali ali pa plazi kakor velika želva na dnu zelene reke proti Ptuju, srčno žalujoč za prodano harmonijo. Tu ga zadržuje kaka skala, tam kako potopljeno drevo ali se pa napolni z lenim peskom, da mora molčati in je prišel v naših dneh šele do Sv. Ožbalta nad Mariborom. Ponoči, ko so vsi zvonovi tiho, zvonijo in kliče orgle. Tako se vali dalje na Dravinem dnu in se plazi za staro slogo. In ko priplava v Ptuju na breg ter ga potegnejo v zvonik, da bo zopet klical ljudi z orglami vred, tedaj — tako pravijo ubogi ljudje — sklenejo Slovenci in Nemci mir in vsi se bodo razumeli v božjem imenu.“

„Ah,“ je vzdihnil Juri, ki se je spomnil svoje srčne boli, „to se ne zgodi nikdar! Le vi samotno živeči kmetje imate še srce za to in spoštovanje pred tem, kar pomeni Nemeč. Vi razumete njegovo dušo, ker jo imate sami. Ostalo ubogo ljudstvo okrog mest in trgov, delavci in kmetje, ki živijo na kupu in pridejo v gostilni s pripravljenimi strupi in s časopisjem mnogo v dotiko, te je nagrizlo veliko sovraštvo in ti trpe neozdravljivo na gnevu zoper zvoke jezika, v katerega znanju leži skrita življenja sreča. Jaz sem obdan tam zgoraj v svoji gozdni vasi od sovragov in vidim polagoma umirati sodruge po jeziku. Nobena nemška beseda se ne sme tam javno izgovoriti, nobena na desko ali trgovino napisati — tako zahtevajo. Če hočem brati nemške besede, moram iti na pokopališče. Samo imena onih, ki ne morejo več govoriti, in grobni napisi so nemški. Moj rod leži pod zemljo in ljudje, ki tlačijo tam božjo trato z nogami, niso podobni njegovim otrokom. Ah, ko bi mogel vsaj ubežati! Jaz ne prenesem tega sovraštva do jezika svojih velikih rajnih!“

Na veliki četrtek je dospel kvartet v Celje. Časopisje je bilo napravilo že prej dovolj reklame za namen njegovega prihoda.

Celje! „Pod lozami leži osamelo, zvesto nemško mestece, ki ima tako nebeško lepo lego, da se ne morejo kosati ž njim najslavnejša naselja ob Mainu in Nekarju. Ah, ob njegovih robovih gloda in gloda krog in krog naskakujoča slovanska povodenj, »bis abermals eine traute Stätte der sehnsüchtigen Menschheitsgedanken Schillers, der heiligen Mahnungen Goethes, der üppigen Blüten Jean Pauls und Heines, bis ein Bürgertum, voll von dem Trotz Herrn Walthers von der Vogelweide, weggetilgt sein wird von solchen, die dieser Erde noch nichts geschenkt haben als Haß und Neid.«

Kaj so ti nemški otočki: Maribor, Celje, Brežice, Kočevje? Ali so kameni, vrženi od deške roke drug za drugim v vodo, tam, kjer bo treba enkrat mostu? Ali so klici onega brezuspešnega hrepenenja nemškega naroda po deželi, kjer je mogel od nekdej v krasoti samo umirati, hrepenenja po jugu? V kraje pretvorjeni klici in vzdihni, ki se bodo izgubili in bodo umrli?

Ah, tako lepe, tako svete, tako polne visokih, borečih se duš so te male, napol izgubljene zaseke sredi sovraštva tujine!

Ob času prihoda godcev se je bil ravno za Celje bolesten boj. Slovenci so hoteli namreč ustanoviti z gimnazijo „eine Quelle für jene unglücklichen, unzufriedenen, halbgebildeten Scharen, die das beseelte Leben nie begreifen, die Erkenntnisse still innerlicher Seelen nie erringen und nie zu groß überschauender Liebe gelangen können, weil ihnen die heiligen Vorbilder einer großen Kultur und deren Sprache versteckt, verdeutelt und vorenthalten werden.“ Naskok so sicer Nemci odbili, a s tem so izzvali kup zlobnosti v slovenskih časnikih. Pijano ljudstvo iz predmestja, delavci iz premogokopov (Trbovlje!) so grozili hišam, razdrli tuintam tujo lastnino in pretepali posamezne ljudi. Kvartet so sprejeli na kolodvoru s sramotilnimi klici, ga obmetavali z blatom in le sklenjene vrste Nemcev so ga očuvale pred resno nevarnostjo.

„Kajti že so razpenjali po deželi svojo mrežo oni odvetniki, v katerih najskrivnejše misli je zarisan zemljevid velike jugoslovanske države, ob kateri razpade Avstrija in katera zapre nemškemu narodu pot do morja. Že so prihajale vsako leto stotine novih duhovnikov iz gnezda slovanske državne ideje, iz vojne šole velikoslovenske duhovščine, iz vzgojevališča v Djakovem, na vse prižnice po deželi, v vse spovednice najmirnejših vasi, v vsa srca kmetov in prinašale s seboj slovansko krščanstvo, ki se glasi: »Svuj k svemu(!)«. To pa

z namenom, da bi se posušil nemški trgovec, da bi osamel nemški učitelj in bi nastala tuja država med nekdanj veleslavno Avstrijo in njenim morjem.“

Kot odgovor na nameravani napad Slovencev na nemško posest potom slovenske gimnazije, so sklenili celjski Nemci podariti prvi slovenski vasi pred mestom nemško ljudsko šolo in so priredili v to svrhu „ein trotzig fröhliches Konzert“. „Tak dar sprejmo razumni kmetje navadno z veseljem in skoro vedno se izprazni sosednja slovenska šola za tretjino obiskovalcev, kajti kmetje se vesele v nasprotju z meščanom, da bodo njihovi otroci deležni svetovnega jezika in pristrčnega pouka nemških učiteljev.“

O ta dobrodušni nemški pouk!

Dortja mu poje slavo in Juri modruje sam s seboj na zelenem, poezije polnem Pohorju: „Kako ljudstvo (slovensko) z globoko kulturo srca, dokler je bilo nepokvarjeno! Bilo je otročje, veselo in hvaležno, polno božanstva, pravljic, bajk in zgodbic. Le peti ni znalo (Rosegger!). Kaj bi lahko storila tu nemška šola, kaj podarila — šola, ki bi pridejala k omenjenim zmožnostim nemško srce, globočino velikega vzora, gospodarsko spretnost in lepoto nemške pesmi!

Pa kaj je postalo iz teh ljudi, ki so se hitro naučili tega, česar so potrebovali za ta ali oni omikani poklic! Ti nesrečniki so iskali v nemški omiki samo praktično stran in se zaprli pred najvišjim, kar bi jim lahko dala, pred tem, s čimer postane tudi Nemeč šele popolnoma srečen: pred zapuščino njegovih velikih, prostih duhov, njegovih pesnikov, mislecev in raziskovalcev.

Bili so kakor kovač, ki je bil podkoval Odrešenikovo oslco in je stavil zato lahko tri želje. Trikrat mu je zaklical Spasitelj: »Peter, ne pozabi najboljšega!« In kovač si je želel past zoper tatove za svojo hruško, denarja v svojo mošnjo in žganja v svojo steklenico.

Peter, ne pozabi najboljšega! Ti ljudje so zapuščali nemške šole in puščali v njih edino, kar je bilo vredno dati in vzeti: nemško dušo. Postali so izobraženci in niso vedeli, da jim ni bilo dano, kar dela človeka plemenitega: stremljenje za veliko zapuščino! Tako so živeli brez vzora in niso videli svoje nagote.“

Nemška duša! V šolah jo naj bi spoznali Slovenci in postali z njeno pomočjo ljudje!

V Novi cerkvi pri Vojniku je ubil nekoč kmečki fant svojega tovariša. Neki moj znanec je govoril o tem s preprostim kmetom

in se čudil, ker ni bil ubijalec, kolikor ga je poznal moj znanec, napačen človek. Od politike popolnoma neokuženi kmet mu je rekel: „Veste, v nemško šolo je hodil!“ Tako je mož nevede več povedal kakor cela knjiga. Nemškega pouka ni poznal, a videl je v nemški in v slovenski šoli vzgojeno deco in s prirojenim mu instinktom je našel vzrok posirovelosti. Ljudstvo samo se je fanta ogibalo in težka mu je bila pot do zakonskih sladkosti.

Preprosta, a silno krepka obsodba „des gemütvollen Unterrichtes deutscher Lehrer“ in onega „bogastva nemške duše, od katerega nam hočejo darovati, dokler se ne povzpnejo do njihovih bratov,“ kakor je govoril na že omenjenem koncertu v prid nemške šolske družbe mlad odvetnik, ki je pozivljaj udeležence, naj pijejo namesto dragih pijač „naše ljubo štajersko vino,“ denarni dobiček pa naj polože na pred njim stoječi krožnik v srečo Slovencev. In darov je kar deževalo, da je govornik končal z veselim oznanilom: „Nova šola stoji!“

Za korist in blagor slovenskega kmeta gori nemški odvetnik, medtem ko ne pozna slovenski nobenih svetejših, višjih čuvstev, ker se mu koplje duša v sovraštvo in nizkotnosti. Ko je bila prodala žena Tavernarija, Botzenhardtovega dobrotnika, vinograd nekemu slovenskemu odvetniku, je skušal rešiti Juri posestvo za Nemce. Podal se je nad Maribor, med Sv. Kungoto in Sv. Križ, v one vinorodne kraje, „kjer se tako radi naseljujejo gospodarsko se krepeči Slovenci na mestu starih meščanskih rodovin.“

Slovenski odvetnik je stal pred vežnimi vrati, široko in s pipo z modro-belo-rdečim(!) trakom. Ena roka mu je žvenketala v žepu, ko ga je vprašal Juri veselo: „Ali prodate posestvo?“

Odvetnik se je porogljivo smehljal in molčal.

Juri je vprašal še enkrat v slovenskem jeziku.

„Koliko date?“ se je smehljal odvetnik.

„Deset odstotkov nad vašo kupno ceno,“ je odvrnil Juri mirno.

„Recite vendar sto odstotkov,“ se je rogal Slovenec, „da se vam izplača reči: Hvala, ne!“

„Ali bi ne dali posestva niti za dvojno kupno ceno?“

„Ne.“

„Za trojno?“

„Ne. Tu stojim zdaj jaz v svoje veliko veselje. Ali želite še česa?“ — —

In slovenski duhovniki!

Botzenhardtov župnik na Pohorju je preganjal nemško šolo, dokler je ni pregnal. Na svojih vratih pa je imel napisano: „Nemcem in psom je vstop prepovedan.“ Isti župnik je dajal največjo potuho tatinskim lovcem in je od njih prav pridno kupoval divjačino.

Drugi duhovniki so oznanjali bojkot. Ko je prišel Juri veliki teden v neko vas poleg svojega bivališča, je videl kakih šest slovenskih dijakov, ki jih je bil povabil kaplan k sebi čez počitnice. Ti mladiči so se razpostavili pred vrati nemških trgovcev. Ako je hotel kak kmet pri njih kupiti, so ga peljali na stran in mu prigo-varjali, naj kupuje le v slovenskih trgovinah, češ: „Svuyk svemu!“

„Tako je življenje onih, ki se priznavajo na spodnjem Štajerskem k jeziku, v katerem je govoril Luter k ljudstvu s sv. pismom! Taka je nemška bol! Osamljeni in preganjani žive sredi črtečega ljudstva, sredi sovraštva, ki je odgovor na večjo spretnost in moč, izhajati boljše v trdem življenju.“

Zastopnik slovenske duhovščine je kaplan Raicl. Starega Tavernarija in Jurijevo mater, ki je gospodinjala Tavernariju, ker ga je zapustila žena po hčerkin smrti, je obdolžil nečistega razmerja in Tavernarija samega skrivnega protestantskega mišljenja, ko so se pritožili nemški trgovci pod njegovo zaščito zaradi Raiclovih pozivov na bojkot pri škofu. To je spravilo starega Tavernarija v grob. In Raicl je molil kljub nasprotni obljubi na njegovem grobu v slovenskem jeziku.

„Nad odprtim grobom najboljšega Nemca je klepetal njegov sovražnik in obrekovalec Gospodovo molitev v slovenskem jeziku!“

Proti jada polnim, sivim oblakom se je vzdigovala in odletavala; čez globoki sneg malega, čisto belo pregrnjenega pokopališča je odmevala in bila hladnejša in brezsrčnejša kakor sneg, v črni gruči žalujočih so se krčila srca od jeze in srama in celo Slovenci so se ustrašili.

Nemci so mrmrali kljubujoč molitev v svojem jeziku, Jurijev mladi, smeli glas je pa jasno hrepenel kvišku. Vzdigal se je poln moči nad slovenske besede kot orel nad sokola. Z vriskajočo silo in veličino je molil Juri glasno za prijatelja in očeta ter njegovo čast in njegove besede so se glasile, kakor jih je napisal Luter po evangeliju Matevža: »Naš oče v nebesih. Posvečeno bodi tvoje ime! Tvoje kraljestvo naj pride! Tvoja volja se naj zgodi na zemlji kakor v nebesih!«

Oba jezika sta se borila in bojevala, se vzdigala drug nad drugega, se prepirala in tožila nebesom svoje neizmerno gorje, da

se sovražijo ljudje zaradi njiju. Ko pa je začel duhovnik z angel-skim češčenjem Marije, je grmeč vriskal Juri s čisto pordelimi lici in z bliskajočimi se očmi veliki evangeljski konec: »Kajti tvoje je kraljestvo in moč in veličanstvo na vekomaj. Amen!« To je donelo nad prestrašenimi ljudmi visoko v zrak, zmagujoče in veselo kakor pozavna! Od Nemcev so molili nekateri polglasno besede izpovedi, ki je vstala tu z novo občino na robu odprtega groba . . .“

Nemci so si sezidali z denarjem iz rajha cerkev in dobili pa-storja. „Braunes Haar, ein lachendes, dickes, rotes Antlitz, blitzende, braune Augen, ein dröhnender Schritt und eine Stimme wie ein Auerochs“ — tak je bil na zunaj. In notranjost? Bil je plemenit, nad nizkotnostjo vzvišen mož, ki je objemal z enako ljubeznijo Nemce in Slovence, z ljubeznijo Krista, ki je niso poznali slovenski duhovniki, in je skrbel za blagostanje obeh plemen. Celó za duše se ni pulil in je pustil, da je krstil Botzenhardtovega sina katoliški duhovnik . . .

S tem možem je potoval Juri čez blagoslovljene višine šta-jerske neskončnosti. Za njima, spodaj v dolini, so se glasile klju-bovalne slovenske pesmi. Rdeče srajce so se svetlikale na zelenih travnikih. Bili so sovražni sokoli, telovadci, ki so napravili kljubovalen izlet k Sv. Kungoti, s čepico, s sokolovim peresom in tudi sicer kot mladina našemljeni, glasno kričeč, pojoč in demonstrirajoč za slovansko zemljo. Bil je težek čas: s slovanskimi državami na Balkanu je pretila vojska. Gorje, ako bi ne zmagala Avstrija! Jugo-slovani bi razdejali male nemške občine in zadušili najglobokejši svetovni jezik. V Ljubljani so zatrli vsako nemško besedo; rop in tatvina sta napovedovala začetek sovraštva; »nur ein leises Sichverraten des ganzen Südslawenvolkes, das geduckt lauerte, um der letzten deutschen Beseeltheit an die Kehle zu springen.«

Soparen, groze poln čas, nasičen z grožnjo in s težko usodo.

Toda nadzemeljska mirnost gričev se je smehljala. In tudi Juri in pastor sta se smehljala. Poznala sta svoj nemški rod, ki ni nikdar tako velikodušen, tako darežljiv, smrti vesel in strašen kakor v grožnji in težki sili. Teža in sila časa je vzvalovila in opijanila težko kri avstrijskih Germanov in ti Nemci, ki so se sramotno ozirali tako dolgo na mogočni bratski rod onkraj meje, so začeli iskati pomoči tam, kjer edino je mora iskati pravi mož: pri samem sebi. Veselo čuvstvo kljubovalnosti se je razlilo čez nemško Avstrijo in v dneh nevarnosti, ko so se prepirali Slovani zaradi bratomornega boja, ko je sikalo na južni meji veleizdajstvo, se je izkazalo, da je edino to ljudstvo jedro, moč in zvesta opora nemške Avstrije.

Juri je komaj spoznal one višine, na katere je bil gledal nekoč večkrat s Tavernarijevega posestva in katere je bil često obiskal. Takrat so stale tam revne, borne kočice osebenikov, gorice so bile rdeče ožgane ali od trtne uši uničene, zemlja utrujena, v bajtah pa sta vladali lahkomiselnost in revščina.

Zdaj so stale tam čedne, snažne kmečke hiše, lepo zidane, bele in svetlomodre, ali nove lesene stavbe, gotovo kakih dvanajst v okrožju hoda enega dneva, in kjer je kazalo prej slovensko slabo gospodarstvo revščino, se je smejalo zdaj veselo blagostanje, so gledali fantje in dekleta s polja in iz vinogradov s svetlimi, zvestimi nemškimi očmi in pozdravljali vsem znanega pastolja z „Grüß' Gott!“ »in Pfälzer Mundart«. Tu, v nad vse razsežni, lepi in plodoviti zemlji gričev so ležali v nanovo pridobljeni deželi zakopani stotisoči prihranjenih beličev nemške revščine in darežljivosti in prinašali trideseteren, šestdeseteren, da stoteren plod.

Bile so Südmarmine naselbine. Iz ravno tistih malih posestev, katerih vsako je ravno tako veliko, da preživi lahko brez dragih hlapcev kmečko družino z lepim številom otrok, in na katerih so Slovenci dogospodarili in se zanemarili, so dobivali Švabi in Pfalčani moč in srečo. Nobena njihovih družin s svojimi šestimi, osmimi, devetimi otroki ne propade tam, ker so spoznali vzrok propasti. Lahkomiselni Slovenci so pridelovali, kar je prinašalo denar, in pridelek prodajali: živino in krmo. Kmet pa potrebuje vsega prej kakor gotovega denarja. Trdni Nemci se zato niso dali slepiti visokim cenam sena. Celo slabejše lege vinogradov so porabili za travnike in deteljišča. S krmo pa se je množila živina, z živino gnoj in s tem se jeboljšala izžeta zemlja. V dveh, treh letih so si opomogli ti možje, ki so se bili naselili brez imetja na svetu, kupljenem z nemško darežljivostjo, in so postali gospodarji okolice. Slovencem je postajalo težko in tesno pred sosedi, ki so vstajali zjutraj ob treh in delali pozno v noč, ki so se po vrsti obiskavali ob praznikih, hodili drug k drugemu v gosti, pili lastno vino in peli ljube domače pesmi, ne pa popivali in se pretepali po krčmah nedeljo za nedeljo...

Tako izzveni Bartscheva spremnica Roseggerjevega oklica, njegov bojni klic zoper ljudi „z zabrekliimi obrazi, s širokimi lici, z ozko odprtimi očmi in s srci, polnimi zlobe.“

V časih narodnega boja se je postavil bivši avstrijski častnik iz navdušenja za lepoto naših krajev v prve vrste nemških šovinistov. Samo iz navdušenja? Morda. To ve on sam! Morda pa čuti žalostno pojemanje svoje umetniške moči in si išče na ta način

priljubljenosti, slave in mastnih pisateljskih nagrad. Toliko je gotovo, da bode odločevala pri večini nemških kritikov odločno narodna tendenca Bartschevega zadnjega dela.¹

Kdo se briga dandanašnji za resnico? Redki so. Zato se ne čudimo Bartschu, da je prišel v štirih letih od Žunkoviča do trditev listov, kakor sta „Grazer Tagblatt“ ali „Tagespost“. Bartsch ne pozna niti našega jezika, niti naroda, niti naših krajev. Avtomobilske vožnje in kratko bivanje v naših gorinah mu nikakor ni moglo dati potrebnega znanja. Ker pa vpije snov njegovega romana po poznavanju naših razmer, je iskal pojasnila pri pastorjih in narodnih šovinistih ter nagrmadil na ta način — govorim z njegovimi besedami — „einen Wust von Bosheit und Verleumdung“ o nas Slovencih, kar mu ni šlo vedno od srca, kakor pričajo posamezna mesta (nastop Srba!). Ali se ne posmehuje sam nemškemu prenapetemu nacionalizmu, ko daje njegovim zastopnikom nemški pisana slovenska imena in jih pušča naravnost smešno nastopati (Dschintschitsch!)? Ali ne smešijo ti ponemčeni Slovenci ideje Bartschevega romana? In karakterizacija naših duhovnikov, odvetnikov in uradnikov! Stari Rosegger kaže v imenovanem svojem članku nekoliko boljše znanje naših razmer in mu vsaj za Raicla lahko pove, da se mu je njegova oznaka ponesrečila kakor sploh ves roman, ker Bartsch pač ni kos tej vrsti lepega slovstva.

Das deutsche Leid! Ali ni njegova vsebina slovenska bol? Nemci smatrajo že našo zemljo za svojo posest in celo v srcu svojega sveta smo jim tujci. Bartschev roman bo romal iz roke v roko, vžigal nemška srca za prelepe spodnještajerske kraje in odpiral denarnice za Schulverein in za Südmarko. Kje pa je naš Bartsch? Kdo nam opiše našo bol? Naš jezikovni boj, boj dveh plemen, bi bil lepa in velikega talenta vredna snov. V stotisočih izvodih naj bi šel roman naše boli med ljudstvo, kažoč mu v pesniški obliki rane našega života . . .

III.

Še eno povest „aus dem steierischen Unterland“ hočem omeniti. Naslov ji je „Ina-Karin“. Spisala jo je Zofija pl. Khuenberg in priobčila v nedeljskih prilogah lista „Neue Freie Presse“ od 18. sept. do 16. oktobra 1910.

¹ Roman je izšel medtem 14. septembra pri L. Staackmannu v Lipskem. — Kako slaba je nemška kritika, kaže Messerjeva ocena tega romana v „Neue Freie Presse“ z dne 24. septembra 1911.

Bacheck, Gostrava in Sztyvan ali Sztyvun se imenujejo pohorski kraji, katerih prebivalci nastopajo v tej povesti. Bacheck zaznamuje poleg kraja tudi grad, last plemenitih Wydbruckov.

Hans pl. Wydbruck noče po dobrem in dela svoji materi težko srce. Za gospodarstvo, študije ali politično karijero mu ni. Tudi potovanje mu že mrzi. Le žensk se še ni naveličal. Te mu rojijo po glavi in on njim. Marsikak zakonec se zdrsne, ko ga zagleda blizu svojega doma. Mati ga hoče oženiti z neko bližnjo plemkinjo, a on se zaljubi v Ino-Karin, prvo krasotico svojega kraja, hčerko navdušenega Slovenca, starosta — tako si razlagam Khuenbergove besedo „starest“ — v Gostravi, ki bi dal svojo hčerko rajši vragu kakor Nemcu. Celjskemu odvetniku Ribaru jo je namenil za ženo. Ko vidita Ina in Hans, da sta rojstvo in narodnost preveliki oviri, da bi mogla postati mož in žena, sklene Ina žrtvovati pred poroko z Ribarom Hansu svojo nedolžnost. To stori v neki viničarski hišici Wydbruckov, katere notranjost je okrasil Hans ob tej priliki s cvetkami. Ob šampanjcu praznujeta svojo poročno noč. A ločitev jima je pretežka, zato ustrelí Hans ljubico in sebe, v sporazumu ž njo.

Vsled tega udarca znori Inin oče, Hansova mati pa umre kmalu. Na Bachecku ostaneta le še stari Wydbruck in mlada Dorica, ki okraši od časa do časa z rožami grob stare matere, strica Hansa in tudi — Inin. Kajti na željo Hansove matere so pokopali tudi to v grobnici Wydbruckov . . .

Povest je slaba. Da jo je sprejela „Neue Freie Presse“, ki gotovo ni za listek v zadregi, so odločili ali osebni, ali politični nagibi. Khuenberg piše namreč o nas kot o nekulturnem ljudstvu, polnem slabih lastnosti. Takoj od začetka nas imenujejo njeni nemški junaki pse, pa še tega naslova baje ne zaslužimo, ker smo še slabši kakor psi. Ti so vsaj ponižni in zvesti, pri nas pa ni sledu o tem. Vse naše delo je boj in sovraštvo zoper nemški jezik. Fanatični duhovniki in odvetniki nas vodijo, da bi vzdramili zaspalo slovenščino, četudi s silo in z zvijačo, kajti v sredstvih ne poznamo izbirčnosti, medtem ko so Nemci taki, da podpirajo njihovi največji radikalci slovanske uradnike, če zasedejo ministrski stolec s pomočjo svojih nemških volilcev.

Tako nas slika Khuenberg, ki se odlikuje po sirovosti svoje duše, Khuenberg, katere nemški in slovenski junaki tako nizko in podlo mislijo, da nas odbijajo prvi kot ljudje, ne kot Nemci. Gozdar pravi, da se množimo kot psi, in dvomi hkrati o zvestobi svoje žene, lekarnar napiva nemškim ženam, ker je najbolj nagnjen k

rešitvi narodnega vprašanja potom velike ploditve, a učitelj Höller zre od strani poln radosti na gorečo slovensko šolo. »Plamen se mu zdi kres, ki sveti germanskemu duhu k zmagi.« In Hans! Kako sirovo govori z Ino o ženi in zakonu, z Ino, ki mu ponudi svoje devištvo... Inin oče in Ribar „schmunzeln im rohen Einverständnis“, ko noče poljubiti Ina Ribara pri ženitovanjskem dogovoru, češ »pride čas, pride moč.« Mlada, nedorasla Dorica pa sanja na izprehodu s svojim starim očetom o treh fantičkih-otročičkih, ki jih hoče imeti kot žena... Ko sliši prisluškujoči gozdar sklep Ine in Hansa, da hočeta skupno umreti, ne ve izprva, kaj naj stori, potem se pa obrne, češ kaj ga briga njiju razmerje — —.

Pa Khuenberg ni samo sirova, tudi njena nevednost in nadtost sta veliki. Če piše Bartsch Jurji i. t. d., rabi Khuenberg oblike kakor Jovann za Hans, Jezus Mara za Jezus Marija, Rebekka Galob i. t. d., ne glede na že omenjena čudna slovenska krajevna imena na in ob Pohorju. Kaj je Sztyvan (Sztyvun)? Ali Sv. Ivan — Št. Janž?

Inin pes, konj menda ne, ker piše Khuenberg „er wird gewiß heulen, wenn ich (Ina) sterbe“, se imenuje Pallasch! O Ribarju pravi, da je sloveniziral svoje nemško ime, a o Ini, »da nosi tu in tam, ob prav redkih praznikih svojo v barvah se lesketajočo narodno obleko kot na čast šegam prednikov. Če jo vidijo ljudje v pisanih, svilnatih krilih z vihrajočimi traki in z lahno se ovijajočim franžastim robcem ter njene polne, črne lase —, potem jo pozdravljajo vriskaje, ji slede od daleč in pojo k svojim malim pastirskim piščalkam himne o lepoti Ine.« Tudi znoreli Inin oče piska na pastirsko piščal narodne pesmi, da bi vzbudil trdno spečo hčerko.

Pa pride še lepše! Z ozirom na Hansovo ljubezen do Ine je mislil gozdar, da je lahko pomirjen glede zvestobe svoje žene. Padel mu je kamen od srca. No, to ni nič posebnega, a gozdar je takorekoč čul, kako je padel „mit dumpfer Schwere auf den erdweichen Boden“. Klasično je to-le mesto: „Ina-Karin je klečala vedno nekoliko časa v prepereli klopi pred otroško-nerodno naslikano zadnjo večerjo — einer schmerzlich mißlungenen Nachfühlung von Leonardo da Vincis Meisterwerk —, ki jo je zgrešil neki domač umetnik na naročilo neke sočuvstva polne duše, umetnik, ki je delal sicer napisne deske za peke in prekajevalce.“

Tudi nad naš jezik se je spravila Khuenberg: „Ina je zvezda vse slovenske spodnje Štajerske. Celo v nemških krajih govore o njeni lepoti, kajti iz njenih ust ne zveni grdo celo germanskim ušesom zopni

idiom. Sicer pa je bila dalje časa v nekem nemškem vzgojevališču in govori še precej dobro nemški, — če le hoče. In kadar je z Jovanom, hoče. Pač zveni njen govor včasih, pri posameznih besedah »wie das feine Geklapper von kleinen Klöppeln, die an einer kostbaren Spitze arbeiten«, toda njen mehki glas omili vso trdost...“

Tako piše Khuenberg, ki ne zna niti slovenščine, niti nemščine, o čemer priča ves njen spis. Vsak naš drugošolec bi ji črtal mesta, kakor so: „in der Kirche singt sie am Chor,“ „weißt du, Dorle, an was ich nun so oft denken muß?“, „in leuchtende, felle Farben getaucht“, „Frau Rebekka des Hausierers Galob, die sich so schwer erschreckt hat“, „im Stall des Mojobauern“ itd., itd.

Khuenberg, slabo ti pristoja poza sodnice Slovencev!

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

Drugi del.

Uspehi.

I.

Burja je pihala preko rjavih poljan, zaškripala so včasi stara debla, zamajale so se veje, toda posebno huda ni bila, kakor bi bila že od starosti opešala. Nikjer ni bilo še snega tisto leto, dasi je minila že polovica zime. Svetlo je sijalo solnce kakor poleti, in da ni bilo tisto malo burje, bi bili njegovi žarki raztajali še oni drobni led, ki se je napravil pred nekoliko dnevi ob robih posameznih mlak okoli Brinja. V teh žarkih se je kopalo dan na dan Brinje, so se svetile strehe belih hiš, je blestela cerkev s svojim visokim zvonikom. Ti žarki so privabili iz tal teloh in celo trobentice po rebrih, izpod suhe preperere trave po obsojnih obronkih je pri-svetil mladi svilnati mah, da so se videle od daleč velike zelene preproge, kakor bi jih bila tja pričarala prihajajoča pomlad. Od-zvonili so bili božični prazniki, nastopilo je novo leto in nagibal se je že predpust, a nihče ni mogel pojmiti, da je letošnje zimo že vse to minilo, da je že vse bilo. Bila je sicer prijetna, toda nekam čudna in srčno tesnobo zbujujoča laž, ki je ž njo letos lagala narava sebi in svojim stvarjem. „Kakor upognjena in nagubana starka, ki si nadene deviško kratko krilce, svetle nogavice in široko-